

История и теория на международните отношения

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ПРАВОТО И МОРАЛА В МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Гл. ас. д-р Николай Попов

Анализирането и осмислянето на интегративните връзки и взаимодействия между правото и морала в международните отношения при условията на глобализация на човешкото общество е изключително важен проблем. Правните и моралните норми регулират поведението на човека във всички сфери на човешкия живот. От тяхното съблюдаване зависи нормалното развитие на обществото, както и проявленията на неговите дефекти. В това отношение съвсем актуално звучи казаното от Л. Стивънсън, че “Несъвършеното общество създава несъвършени индивиди, а несъвършените индивиди съставят несъвършеното общество”¹. Начините и средствата, с които се цели да се създаде едно по-добро общество, са вълнували във всички времена философи, юристи, политици, психолози и т.н. Една част от тях ги намират във връзката между моралните и правните норми, в тяхното взаимно въздействие и влияние. Именно затова на тези две категории са посветени толкова много научни трудове. Трудно може да се разграничи тяхното въздействие за цялостното развитие на обществото. Въпреки това, когато се отнася за отделни сфери на човешкия живот, правото и моралът имат своето специфично място и роля.

При съвременните международни отношения взаимодействието между правото и морала представлява важно условие за тяхното укрепване и прогресивно развитие. Разбира се, те имат както сходства, така и своята относителна самостоятелност за регулирането на политическите, икономическите, социалните и културните взаимоотношения между отделните народи. Сходствата между морала и правото се изразяват в това, че тяхното функционално предназначение е свързано с правилата на поведение за поддържане на обществения ред в международните отношения. Както моралът, така и правото спомагат за формирането на общочовешката ценностна система. Именно затова те са основа, върху която се изграждат нормалните международни

¹ Стивънсън, Л., Седем теории за човешката същност, С., 1994, с. 39.

взаимоотношения. Дефектите в проявленията на правото и морала създават и дефекти в човешкото общество.

Когато се анализира взаимодействието между морала и правото при реализирането на международните отношения, трябва да се има предвид спецификата на тяхната същностна характеристика, както и на средствата, методите и формите на въздействие.

Моралът е жизнена необходимост, без която, както казва Д. Станков, стават немислими човешкият живот, човешката цивилизация и култура.² Именно затова в международните отношения моралът има първостепенна роля за реализирането на тяхното съдържание и форми на проявления. Особено важно е в международните отношения да се съблюдават неговите основни функции (регулативна, оценъчна, познавателна и възпитателна). Тяхното интегриране и взаимодействие е важно условие за моделирането и регулирането на човешките взаимоотношения. Никак не е случайно, че в повечето от съвременните теоцентрични религии са застъпени онези нравствени черти и качества, норми и правила на поведение, без които е невъзможно да има положително развитие във всички сфери на човешкия живот. Може би най-ярко и убедително в това отношение въздействат върху морала на човека определени религиозни норми, които отразяват висшите човешки качества. Особено голямо значение имат онези правила на поведение, които регулират отношението на човека към роднини и близки, към семейството, към самия себе си. При условията на глобализация и регионализация на обществото световният мир е невъзможен без религиозно сътрудничество и без зачитане на онези религии, отричащи отнемането на човешки живот и спомагащи за формирането на основните нравствени ценности на човека.

Вярно е, че моралните норми нямат специфичен механизъм, с който да задължават субектите на международните отношения да ги спазват, но едва ли някой ще оспори и открито ще прегази значимостта на такива нравствени ценности като хуманизма и обществения дълг, отговорността, принципността, добросъвестността, толерантността, достойнството, великодушието, загрижеността, коректността, справедливостта, състраданието, безкористността, честността и т. н. Особено актуално значение при условията на глобализация имат в международните отношения интегративните връзки между морала и политиката. Съвсем неоснователно е мнението, че “политиката може да заобикаля моралните норми”. Тези разсъждения стоят в основата на някои от съвременните международни кризи и конфликти.

² Станков, Д., Морал и култура, С., 1994, с. 35.

Взаимодействието между морала и правото създава необходимите предпоставки за регулиране и нормално реализиране на международните отношения. С основание може да се каже, че международното право детерминира международните отношения.

Възникването на международното публично право се разделя най-общо на няколко периода. Те обхващат древността, Средновековието, по-новото време и съвременното международно публично право.³ Най-често неговата поява се свързва със създаването на държавите. Именно затова основните субекти на международното публично право са суверенните държави, но също така и нациите, борещи се за своята независимост, международните междуправителствени организации и държавоподобните образувания. Предмет на международното публично право са международните отношения.⁴ В този смисъл не може да не се отбележат някои отличителни характеристики на съвременните международни отношения, а именно тяхната динамичност, сложност и взаимозависимост. Никога досега в развитието на човешкото общество тези характеристики на системата не са били толкова ясно изразени. Пример за това е дори отражението на сегашната криза в подсистемата на икономическите отношения върху всички останали подсистеми.

Съвсем основателно Иван Владимиров определя международното публично право като съвкупност от правни принципи и норми, които се създават от държавите и от другите субекти на международното публично право, насочени са към поддържането на мира, сигурността и сътрудничеството и се осигуряват при необходимост с принуда, осъществявана от държавите индивидуално или колективно. Авторът отбелязва също, че основните принципи и норми на съвременното универсално международно публично право са прогласени в Устава на ООН. Освен това принципно значение имат и такива регионални международноправни актове като Заключителния акт на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа, подписан на 1 август 1975 г. в Хелзинки, и Заключителния документ на Виенската среща на представителите на държавите участнички в Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа от 15 януари 1989 г.⁵ Основен източник на международното публично право е международният договор. Но не може да се игнорира и международното обичайно право.

³ Владимиров, И., Международно публично право, С., 2000, с. 13.

⁴ Пак там, с. 3-6.

⁵ Пак там, с. 4.

Една от основните характеристики на съвременните международни отношения в условията на глобализация е засилването на сътрудничеството между основните субекти на системата. Регулирането на това сътрудничество е предмет на правните и на моралните норми и на тяхното спазване, което е жизнено необходимо заради невъзможността на нито един отделен субект да преодолее глобалната същност на проблемите в международната система. В този смисъл нормативното уреждане на междудържавните отношения има своята основна роля. Така наречените “глобални проблеми” засягат всички структуроопределящи и неструктурни подсистеми на международните отношения. Може би е крайно необходимо един от основните принципи на съвременната демократична държава, а именно върховенството на закона, да бъде пренесен върху плоскостта на отношенията между субектите в международната система чрез механизми, съответстващи на съвременната действителност.

Поради относителната способност на международната общност да налага санкции при нарушение на нормите на МПП от страна на определени субекти, е от изключително значение взаимодействието между морал и право в международните отношения. Огромна е ролята в този смисъл на общественото мнение и неговото въздействие върху осъществяваната от отделните държави външна политика. То определено трябва да изпълнява ролята на “морализатор” в международната система. Един от успешните примери за развитие в тази област е Европейският съюз.

Според поддръжниците на политическия идеализъм световното общество на демократичните държави може да утвърди такъв световен ред, при който всички конфликти да бъдат разрешени само с мирни средства, т.е. върху основата на нормите и принципите на международното право при увеличаване на броя на международните организации.⁶

В нашата съвременност особено важно значение има реакцията на международната общественост при кризи, предизвикани от различни природни бедствия. Именно моралните норми са в основата на различни активности от страна на държавите, които са главните субекти в международните отношения, а също така и на световното гражданско общество в ситуации като земетресението в Хаити. Международноправните норми имат своето огромно значение, но моралните и етични норми са в основата на реакцията на международната общност при тежката ситуация, в която изпадна Хаити

⁶ Мировая политика и международные отношения, 2006, с. 69.

в резултат на това земетресение. Европейският съюз предостави незабавна финансова помощ отделно от предоставените средства от държавите членки, използвайки възможните механизми. Изпратени са спасителни екипи, полеви болници и др.⁷ Подобни трагични моменти показват начина и посоката на развитие в международната система. Глобализацията няма само отрицателни страни, защото именно някои от нейните характеристики спомагат за възприемането и разбирането на проблемите в различни краища на света. Въпреки че имат различно политическо, икономическо и културно развитие в отделните райони на планетата, споделяните общи ценности в международен мащаб дават своето отражение и често се проявяват като хуманитарна помощ и като други подобни дейности. В този контекст може да се впише и необходимостта от ресора на комисар в Европейската комисия в тази сфера, а именно международно сътрудничество, хуманитарна помощ и реакция при кризи. Явна е нуждата от все по-голямо участие на по-развитите страни в подобни ситуации.

Изключително важно значение на правото в международните отношения се изразява най-ярко днес в проблемите на международната общност с морското пиратство, развитието на ядрени програми от определени държави и други кризи и конфликти на социални общности. Явна е необходимостта от по-успешно правно регулиране на отношенията между субектите от всички подсистеми на международните отношения.

Пример в това отношение може да бъде Европейският съюз, който е модел на успешно сътрудничество и интеграция за регионалните обединения в света. Създадените с развитието на европейската интеграция правни норми и европейски ценности спомагат за преодоляването на по-голяма част от проблемите в различни сфери на обществения живот.

Въпреки недостатъците на различните видове норми при реализирането на международните отношения, може да се твърди, че без тяхното съществуване не би могло да има нормално протичане на отношенията в различните подсистеми в световната общност.

⁷ http://ec.europa.eu/news/external_relations/100118_bg.htm